

Панченко В.В.

аспірантка кафедри фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

Panchenko Victoria

postgraduate student,
Kyiv National University of Trade and Economics

ЗОВНІШНІЙ ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ТА ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

EXTERNAL PUBLIC DEBT AND FINANCING OF SOCIAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

У статті здійснено порівняння витрат на обслуговування державного та зовнішнього державного боргу з основними статтями видатків державного бюджету соціального спрямування. Проведений аналіз показав, що у 2018 р. витрати на обслуговування державного боргу становили 11,8% загального обсягу видатків, що становить 71,1% від витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення. Зростання видатків на обслуговування боргових зобов'язань держави поглинає значну частину коштів, яка могла бути спрямована на фінансування соціальної сфери країни, та може стати причиною посилення податкового тиску. Водночас в Україні постійно запроваджуються соціальні проекти, які реалізуються за підтримки іноземних інвесторів, у т. ч. міжнародних фінансових організацій, проте якість їх реалізації незадовільна. Питання оптимізації впливу зовнішнього державного боргу на соціальний розвиток України потребують подальшого моніторингу, забезпечення транспарентності боргового фінансування державних витрат та розроблення дієвих заходів щодо вдосконалення системи державних фінансів для забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Ключові слова: державний борг, зовнішній державний борг, обслуговування державного боргу, показники соціально-економічного розвитку, соціальний захист, соціальний розвиток України.

В статье проведено сравнение расходов на обслуживание государственного и внешнего государственного долга с основными статьями расходов государственного бюджета социальной направленности. Проведенный анализ показал, что в 2018 г. расходы на обслуживание государственного долга составили 11,8% общего объема затрат, что составляет 71,1% от расходов на социальную защиту и социальное обеспечение. Рост затрат на обслуживание долговых обязательств государства поглощает значительную часть средств, которая могла быть направлена на финансирование социальной сферы страны, и может стать причиной усиления налогового давления. В то же время в Украине постоянно внедряются социальные проекты, которые реализуются при поддержке иностранных инвесторов, в т. ч. международных финансовых организаций, однако качество их реализации неудовлетворительное. Вопросы оптимизации влияния внешнего государственного долга на социальное развитие Украины требуют дальнейшего мониторинга, обеспечения транспарентности долгового финансирования государственных расходов и разработки действенных мер по совершенствованию системы государственных финансов для обеспечения социально-экономического развития страны.

Ключевые слова: государственный долг, внешний государственный долг, обслуживание государственного долга, показатели социально-экономического развития, социальная защита, социальное развитие Украины.

The relevance of the article is caused by the considerable amount of expenditures for servicing public and external public debt, which puts significant pressure on the state budget. The relations concerning the attraction of free financial resources in the foreign markets of borrowing capital are, first and foremost, of a credit nature and imply payment of interest for the use of the loan. Exchange rate volatility in the country leads to difficulties in servicing external debt and may lead to insufficiencies of resources to finance important items of the state budget expenditures, including social oriented. The purpose of the article is to determine the impact of external public debt on social development of Ukraine by comparing country's expenditures on servicing foreign debt obligations and state budget expenditures on social purposes. During the study, a comparison was made of expenditures and servicing of public and external public debt and expenditures on: social protection of pensioners, war and labor veterans, families, children and youth, housing assistance, disability assistance, social protection of other categories of population, basic and applied researches and developments in the field of social protection, other activities in the field of social protection. According to the results of the analysis, appropriate conclusions were drawn. The article presents the current data on the indicators of social development of Ukraine. Social projects are constantly being implemented

in Ukraine with the support of foreign investors, including international financial institutions. The most significant of these projects are listed in the paper. The question of the social effectiveness of external borrowing and its impact on social development is extremely important in the context of high debt load and low living standards. That's why the issue of optimizing the impact of the external public debt on the social development of Ukraine requires further monitoring, ensuring transparency of public debt financing and developing effective measures to improve the public finance system to ensure the socio-economic development of the country.

Keywords: *public debt, external public debt, public debt service, indicators of socio-economic development, social protection, social development of Ukraine.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розмір зовнішнього державного боргу здійснює суттєвий вплив на стан державних фінансів, у зв'язку з чим питання досягнення найвищої ефективності від іноземних запозичень набуває величезного значення, особливо в умовах значних фіскальних дисбалансів у країні. Кредитні відносини з приводу залучення вільних фінансових ресурсів на іноземних ринках позикового капіталу носять, перш за все, кредитний характер та передбачають сплату відсотків і здійснення супутніх витрат за користування позикою. Нестабільність валютного курсу в країні призводить до труднощів з обслуговуванням зовнішніх боргових зобов'язань та може викликати недостатність наявних ресурсів для фінансування важливих статей видатків державного бюджету, в т. ч. соціального спрямування. Водночас за рахунок зовнішніх кредитних ресурсів здійснюється фінансування проєктів у соціальній сфері, що поліпшує її стан та стимулює розвиток соціальної інфраструктури.

Питання соціальної ефективності зовнішніх запозичень та їхнього впливу на суспільний розвиток є вкрай важливим в умовах значного боргового навантаження і низького життєвого рівня населення, що потребує підвищення ефективності та дієвості використання запозичених коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на яку спирається автор. Дослідженням питання впливу зовнішнього державного боргу на економічний та соціальний розвиток країни займалися такі вчені, як: Л. Бажан [1], О. Баженова [2], О. Карапетян [3], Г. Кармелюк [4; 5], Л. Козарезенко [6], В. Колосова [7], Г. Кучер [8], Л. Лисяк [9; 10], В. Марчук [11], І. Плец [12], О. Царук [13], І. Чугунов [14], С. Юрій [15] та ін. Важливим у цьому контексті є дослідження витрат на обслуговування боргу та основних статей видатків державного бюджету соціального спрямування, що в умовах запровадження світових підходів до соціального захисту та розвитку людини стає довгостроковим пріоритетом фінансування в країні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення впливу зовнішнього державного боргу на соціальний розвиток України та формування заходів щодо забезпечення соціального розвитку країни з урахуванням загальносвітових цінностей.

¹ Індекс людського розвитку – індекс для порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя, рівня охорони здоров'я, соціальної захищеності, довголіття, екології, рівня злочинності, дотримання прав людини і ВВП на душу населення [17].

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основні показники розвитку держави та її громадських інститутів у ключових сферах формують у п'ять тематичних груп [16, с. 84]:

1. Соціальний розвиток, який характеризує розвиток людського потенціалу, тривалість життя, зростання населення, соціальний прогрес, процвітання, індекс щастя, рівень освіти, витрати на освіту, витрати на охорону здоров'я, екологічна ефективність та ін.

2. Політичний розвиток.

3. Економічний розвиток.

4. Науково-технічний розвиток.

5. Інформаційно-комунікаційний розвиток.

Міжнародними організаціями розраховується низка показників, які відображають поточний стан розвитку країн у кожній із перелічених вище сфер. Важливу роль грають показники соціального розвитку, за якими у 2018 р. Україна зайняла 46-е місце за рівнем освіти та 94-е за станом охорони здоров'я з-поміж 140 країн та територій світу. У глобальному індексі процвітання, який відображає багатство і благополуччя, Україна займає 111-ту позицію зі 149 країн. Згідно з рейтингом ООН, індекс людського розвитку¹ в Україні – 0,751, очікувана тривалість життя – 72 роки, навчання – 15 років (середнє – 11,3 року) [17].

Вплив зовнішнього державного боргу на розвиток країни вимірюють шляхом розрахунку спеціальних індикаторів, у тому числі розроблених МВФ. Боргові індикатори дають змогу оцінити стан заборгованості та платоспроможності країни, серед яких лише показник відношення розміру державного боргу до чисельності населення можна віднести до таких, що відображають вплив заборгованості держави на соціальний розвиток. О. Царук, здійснивши систематизацію боргових індикаторів МВФ, звернув увагу на доцільність збільшення показників, які б «відображали взаємозв'язок боргу з відтворювальними процесами в економіці» [13, с. 48]. До показників соціально-економічного розвитку, крім показника «державний борг на душу населення», автор запропонував відносити також такі:

– відношення приросту державного боргу до природного приросту населення, %;

– відношення приросту державного боргу до приросту доходів населення, %;

– відношення рівня заощаджень домогосподарств до державного боргу;

– співвідношення державного боргу і ВВП та частки працездатного населення;

– відношення приросту державного боргу до зміни рівня безробіття, %. Зазначені показники по-різному характеризують боргове навантаження на населен-

ня країни, і трактування їхньої динаміки може бути неоднозначним. Природній приріст населення, зростання чисельності працездатного населення та рівня зайнятості за незмінного обсягу боргу дасть зменшення показника боргового навантаження на одну особу, проте ці процеси не завжди пов'язані із заходами ефективного управління боргом та неконтрольовані державою, крім рівня зайнятості.

Оцінка ефективності державних запозичень на зовнішньому ринку може передбачати отримання як прямого ефекту у вигляді вчасного й повного фінансування бюджетного дефіциту, так і опосередкованого, а саме розвитку виробництва та, як наслідок, стабілізації суспільного розвитку, зростання кількості робочих місць, зростання зарплати, що сприяє підвищенню життєвого рівня населення та прожиткового мінімуму [8, с. 164].

Здійснюючи аналіз взаємозв'язку витрат на дослідження у сфері людського розвитку і розроблення в галузях економіки, у сфері охорони здоров'я, духовного і фізичного розвитку й освіти та обслуговування державного боргу, Л. Козарезенко встановила, що «головним чинником зростання обсягу витрат на наукові дослідження є зміни у структурі витрат державного бюджету. Так, зменшення питомої ваги витрат на обслуговування державного боргу з точністю до 91% зумовлює збільшення питомої ваги витрат на проведення наукових досліджень із питань, що стосуються розвитку людини» [6, с. 104]. Зменшення витрат на проведення досліджень у сфері людського розвитку може призвести до ослаблення ефективності соціальної політики та, відповідно, стану соціального захисту населення.

Г. Кармелюк, С. Пласконь та Г. Сенів установили, що зростання боргу в національній валюті на 1 млрд грн викликає зростання прожиткового мінімуму на 2–3 грн та мінімальної зарплати, а сукупні витрати та заощадження населення зростають на 0,0243 млрд грн [4; 5].

Важливим для дослідження впливу зовнішнього державного боргу на соціальний розвиток України є порівняння витрат на обслуговування державного та

зовнішнього державного боргу з основними статтями витрат державного бюджету соціального спрямування, з огляду на їх значну величину, що справляє відчутний тиск на державний бюджет. Проведений аналіз витрат державного бюджету за функціональним спрямуванням показав, що в 2018 р. витрати на обслуговування державного боргу становили 11,8% загального обсягу витрат, із них 7,6% – витрати на обслуговування внутрішнього державного боргу та 4,2% – зовнішнього державного боргу (рис. 1).

При цьому витрати на обслуговування державного боргу посідають четверте місце за їхньою часткою у загальному обсязі витрат у 2018 рр., а середнє значення показника за період 2007–2018 рр. становило 8,03%, що на 3,77 в. п. менше значення у 2018 р. Середній обсяг витрат державного бюджету на обслуговування зовнішнього державного боргу в 2007–2018 рр. становив 2,81%, що на 1,39 в. п. менше значення показника у 2018 р. (табл. 1). Таким чином, за зростання витрат на обслуговування зовнішнього державного боргу в 2018 р. відносно середнього значення за досліджуваний період темп їх росту є значно повільнішим, ніж витрат на обслуговування державного боргу в цілому.

Порівняння витрат на обслуговування державного та зовнішнього державного боргу в 2007 та 2018 рр. показує, що витрати на обслуговування державного боргу зросли у 7,38 рази (з 1,6% до 11,8% відповідно), у т. ч. витрати на обслуговування зовнішнього державного боргу – у 10,5 рази (з 0,4% до 4,2%). Пік зовнішнього боргового навантаження припав на 2016 р., коли частка витрат на обслуговування зовнішнього державного боргу становила 4,9%, після чого простежується зменшення значення показника (рис. 1).

Водночас частка витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення має нестабільне значення впродовж 2007–2018 рр. та у цілому скоротилася на 22,29% у 2018 р. порівняно з 2007 р. (16,6% проти 21,5% відповідно). Частка витрат на охорону здоров'я нестабільна впродовж 2007–2018 рр., проте значно скоротилася у 2014 р. порівняно з 2013 р.

Рис. 1. Витрати на обслуговування державного боргу в загальному обсязі витрат державного бюджету України у 2007–2018 рр., %

Джерело: розраховано за даними [18]

(2,5% проти 12,2% відповідно) та залишається на такому рівні останні п'ять років (рис. 2).

Видатки на освіту з 2007 по 2018 р. скоротилися більше ніж у чотири рази (з 19,61 до 4,5% відповідно). Частка видатків на духовний та фізичний розвиток була незначною впродовж досліджуваного періоду, проте й вона скоротилася у 2,5 рази (з 2,5% у 2007 р. до 1% у 2018 р.) (рис. 3).

Порівнюючи видатки на обслуговування державного боргу з видатками соціального спрямування, ми встановили, що в 2018 р. перші перевищили видатки на охорону здоров'я у 5,15 рази (2,3% видатків державного бюджету за рік) і становили 71,1% від видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення

(16,62%); у 2,62 рази перевищили видатки на освіту (4,5%) та в 11,46 рази – видатки на духовний і фізичний розвиток (1%). При цьому витрати на обслуговування зовнішнього державного боргу становили:

- чверть видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення;
- 93% видатків на освіту;
- в 1,83 рази перевищили видатки на охорону здоров'я;
- у 4,07 рази перевищили видатки на духовний та фізичний розвиток (табл. 1). Таким чином, зростання витрат на обслуговування боргових зобов'язань держави поглинає значну частину коштів, яка могла бути спрямована на фінансування соціальної сфе-

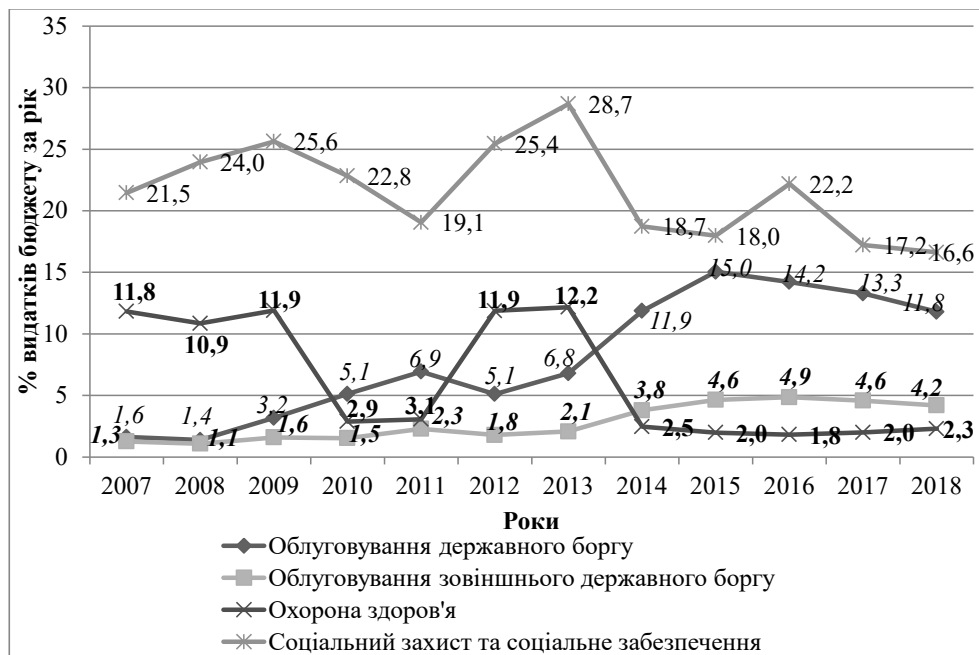

Рис. 2. Порівняння видатків на обслуговування державного боргу та видатків державного бюджету України соціального спрямування у 2007–2018 рр., %

Джерело: розраховано за даними [18]

Таблиця 1

Градація видатків державного бюджету України за їхньою часткою у загальному обсязі видатків у 2018 р.

№ з/п	Показник	Значення у 2018 р., %	Середнє значення за період 2007-2018 рр., %	Відхилення, в. п.
1	Соціальний захист та соціальне забезпечення	16,62	21,65	-5,03
2	Загальнодержавні функції	16,53	13,51	3,02
3	Громадський порядок, безпека та судова влада	11,86	9,32	2,54
4	Обслуговування боргу, в т. ч. зовнішнього	11,80 4,19	8,03 2,81	3,77 1,39
5	Оборона	9,84	5,62	4,22
6	Економічна діяльність	6,45	10,54	-4,09
7	Освіта	4,50	12,22	-7,72
8	Охорона здоров'я	2,29	6,26	-3,97
9	Духовний та фізичний розвиток	1,03	1,76	-0,73
10	Охорона навколишнього природного середовища	0,53	0,8	-0,27
11	Житлово-комунальне господарство	0,03	1,17	-1,14

Джерело: розраховано за даними [18]

Рис. 3. Порівняння видатків на обслуговування державного боргу та видатків державного бюджету України соціального спрямування у 2007–2018 рр., %
Джерело: розраховано за даними [18]

ри країни. При цьому найбільше від нестачі фінансування страждають такі важливі сфери, як охорона здоров'я, освіта, духовний та фізичний розвиток.

Основну частину державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення становлять витрати на виплату пенсій: 91,59% на кінець 2018 р. [18]. Значний розмір зазначених видатків пояснюється в тому числі стійким багаторічним дефіцитом бюджету Пенсійного фонду, фінансування якого за рахунок коштів державного бюджету в 2018 р. становило 150,1 млрд грн, з яких 99,4 млрд грн призначено для фінансування пенсійних виплат, 32,1 млрд грн спрямовано на покриття дефіциту фонду [19]. Водночас виплати на випадок непрацездатності становили лише 1,06% державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення населення у 2018 р., витрати на соціальний захист ветеранів війни та праці – 0,87%, соціальний захист сім'ї, дітей та молоді – 0,07%, допомога у вирішенні житлового питання – 2,34%, соціальний захист інших категорій населення – 3,8%, витрати на фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту – 0,02%, інша діяльність – 0,25% [18]. З позиції зменшення навантаження на державний бюджет та вивільнення ресурсів для збільшення фінансування інших складників соціального захисту населення досягнення повного самофінансування Пенсійного фонду повинно бути одним із пріоритетів фінансової політики України.

У контексті нашого дослідження важливо врахувати, що в Україні постійно запроваджуються соціальні проекти, які реалізуються за підтримки іноземних інвесторів, у т. ч. міжнародних фінансових організацій (далі – МФО). До таких проектів належать [7, с. 207–211]:

- підтримка реалізації стратегії національної екологічної підтримки (за участі ЄС);
- фонд соціальних інвестицій (програма поліпшення умов життя бідних та вразливих груп населення за підтримки Світового банку);

– водопостачання та каналізація міста Львова (за підтримки Світового банку);

– проект модернізації системи соціальної підтримки населення (поліпшення показників української системи соціальної допомоги та соціальних послуг для сімей із низьким рівнем доходу за підтримки Світового банку);

– проект поліпшення охорони здоров'я на службі людей (за підтримки Світового банку);

– модернізація системи соціальної підтримки населення України (за підтримки Міжнародного банку реконструкції та розвитку, далі – МБРР);

– підвищення енергоефективності в українських університетах (за підтримки Європейського інвестиційного банку) та ін.

Незважаючи на відчутну підтримку з боку МФО, якість реалізації проектів соціальної сфери в Україні незадовільна, про що свідчать результати аудиту Рахункової палати України [20]. Так, за 2015–2016 рр. із 300 млн дол., виділених МБРР на проект «Модернізація системи соціальної підтримки населення України», використано лише 72,7 млн, або 24% суми позики. Безпосередньо на виконання проекту використано лише 2,0 млн дол. Решту – 70,0 млн дол. – залучено до загального фонду державного бюджету на покриття його дефіциту, що не відповідає меті проекту. Результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету на соціальний захист населення у 2017 р. Рахункової палати України показали, що з порушенням законодавства використано 432 млн грн, неефективно – 501 млн грн.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Платежі з обслуговування боргових зобов'язань поглинають вагомую частину видатків державного бюджету, які могли бути спрямовані на фінансування важливих соціально-економічних програм, посилення захисту ветеранів війни та праці, сім'ї, дітей та молоді, безробітних, вирішення житлового питання, фінансування досліджень і розробок у сфері соціального захисту тощо.

Зростання видатків на обслуговування боргу може стати причиною посилення податкового тиску, коли для збільшення дохідної частини бюджету держава змушена підняти ставки оподаткування або запровадити нові податки. Водночас за рахунок іноземного фінансування реалізується низка важливих проектів, які сприяють трансформації та модернізації системи надання соціального захисту та послуг, що повинно поліпшити їх якість та доступність. Незважаючи на суттєвість та важливість такого напрямку іноземної допомоги, значна частина проектів не досягає свого завершення в повному обсязі, виконується з відставанням від плану або кошти на їх реалізацію використовуються за нецільовим спрямуванням. Тому фінансування соціального розвитку України за рахунок іноземних запозичень має передбачати, перш за все, підвищення ефективності, прозорості та цільового характеру використання фінансових ресурсів. Питання оптимізації впливу зовнішнього державного боргу на соціальний розвиток України потребує подальшого моніторингу, забезпечення транспарентності боргового фінансування державних витрат та розроблення дієвих заходів щодо вдосконалення системи державних фінансів для забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Бібліографічний список:

- Бажан Л.І., Матвієєва Ю.М. Концептуальні засади прогнозування зовнішнього державного боргу. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2014. № 1. С. 8–16. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/boaa_2014_1_3 (дата звернення: 06.05.2019).
- Баженова О.В., Черниш Ю.М. Акумуляція зовнішнього державного боргу України: сподівання на зростання економіки чи занепад (емпіричні аспекти). *Бізнес Інформ*. 2017. № 3. С. 237–242. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_3_39 (дата звернення: 06.05.2019).
- Карапетян О. Макроекономічні ефекти та соціально-економічні наслідки акумуляції зовнішніх боргових зобов'язань держави. *Світ фінансів*. 2014. № 1. С. 153–161. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2014_1_18 (дата звернення: 06.05.2019).
- Кармелюк Г., Пласконь С., Сенів Г. Математичне моделювання впливу зовнішнього боргу України на рівень життя населення. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. Вип. 1. С. 21–38. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2017_1_4 (дата звернення: 06.05.2019).
- Кармелюк Г., Пласконь С., Сенів Г. Моделювання взаємозв'язку державного та гарантованого державою зовнішнього боргу України з дефіцитом бюджету і витратами та заощадженнями населення. *Журнал європейської економіки*. 2017. Т. 16. № 1. С. 58–80. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2017_16_1_6 (дата звернення: 30.04.2019).
- Козарезенко Л.В. Сучасна боргова політика та розвиток людського потенціалу в Україні. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 4(179). С. 97–104. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2016_4_26 (дата звернення: 05.06.2019).
- Колосова В.П. Фінанси міжнародних інституцій в Україні : монографія. Київ : Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2016. 504 с.
- Кучер Г.В. Державні фінансові ресурси : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608 с.
- Лисяк Л.В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2017. Т. 25. Вип. 11(1). С. 23–30. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2017_25_11\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2017_25_11(1)_6) (дата звернення: 06.05.2019).
- Лисяк Л.В., Качула С.В. Бюджетний потенціал забезпечення сталого людського розвитку в Україні. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2016. № 1. С. 14–22. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2016_1_4 (дата звернення: 06.05.2019).
- Марчук В.П. Міжнародний рух капіталу та зовнішній борг в умовах трансформації національної економіки України. *Фінансовий простір*. 2014. № 2(14). С. 81–90. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2014_2_12 (дата звернення: 06.05.2019).
- Плець І.І. Моделювання граничної величини внутрішньої заборгованості у взаємозв'язку з бюджетним дефіцитом і зовнішньою складовою державного боргу. *Проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 341–347. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_3_47 (дата звернення: 06.05.2019).
- Царук О. Концептуальні основи та статистичні індикатори оцінки боргової безпеки держави. *Світ фінансів*. 2007. № 1(10). С. 46–50. URL : <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/153/161> (дата звернення: 06.05.2019).
- Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія / І.Я. Чугунов та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазараки. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 376 с.
- Юрій С. Управління зростанням на основі боргу і Україна. *Журнал європейської економіки*. 2007. Т. 6. № 1. С. 6–27. URL : <http://jeej.tneu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/2> (дата звернення: 29.04.2019).
- Дишкантук О.В. Суспільний розвиток в міжнародних рейтингах та його зв'язок із гостинністю. *Економічний розвиток*. 2017. Вип. 64. С. 82–87. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2017_64_15 (дата звернення: 29.04.2019).
- Україна в міжнародних рейтингах. *The State Finance Institution for Innovations*. : вебсайт. URL : <https://www.sfii.gov.ua/україна-в-міжнародних-рейтингах/> (дата звернення: 25.04.2019).
- Звітність Державної казначейської служби України. *Державна казначейська служба України* : вебсайт. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 25.04.2019).
- Офіційний вебпортал Пенсійного фонду України. URL : <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 25.04.2019).
- Річні звіти Рахункової палати України. *Рахункова палата України* : вебсайт. URL : <https://rp.gov.ua/Activity/Reports/> (дата звернення: 25.04.2019).

References:

- Bazhan L.I., Matvieieva Yu.M. (2014) Kontseptualni zasady prohozuvannia zovnishnoho derzhavnogo borhu [Conceptual principles of forecasting external public debt]. *Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt: problemy teorii, metodolohii, orhanizatsii*, no. 1, pp. 8-16. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boaa_2014_1_3 (accessed 6 May 2019).
- Bazhenova O. V., Chernysh Yu. M. (2017) Akumuluvannia zovnishnoho derzhavnogo borhu Ukrainy: spodivannia na zrostannia ekonomiky chy zaneпад (empyrychni aspekty) [Accumulation of Ukraine's external public debt: hopes for economic growth or decline (empirical aspects)]. *Biznes Inform*, no. 3, pp. 237-242. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_3_39 (accessed 6 May 2019).
- Karapetian O. (2014) Makroekonomichni efekty ta sotsialno-ekonomichni naslidky akumulatsii zovnishnikh borhovyykh zoboviazan derzhavy [Macroeconomic effects and socio-economic implications of the accumulation of state

- external debt obligations]. *Svit finansiv*, no. 1, pp. 153-161. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2014_1_18 (accessed 6 May 2019).
4. Karmeliuk H., Plaskon S., Seniv H. (2017) Matematychni modeliuvannya vplyvu zovnishnoho borhu Ukrainy na rivnen zhyttia naselennia [Mathematical modeling of Ukraine's external debt impact on living standards]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, vol. 1, pp. 21-38. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2017_1_4 (accessed 6 May 2019).
 5. Karmeliuk H., Plaskon S., Seniv H. (2017) Modeliuvannya vzaiemozv'iazku derzhavnogo ta harantovanoho derzhavoiu zovnishnoho borhu Ukrainy z defitsytom biudzhetu i vytratamy ta zaoshchadzhenniamy naselennia [Modeling the relationship between public and publically guaranteed external debt of Ukraine with a budget deficit and private expenditures and savings]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, vol. 16, no. 1, pp. 58-80. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2017_16_1_6 (accessed 30 April 2019).
 6. Kozarezenko L.V. (2016) Suchasna borhova polityka ta rozvytok liudskoho potentsialu v Ukraini [Modern debt policy and development of human potential in Ukraine]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 4 (179), pp. 97-104. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2016_4_26 (accessed 5 June 2019).
 7. Kolosova V.P. (2016) *Finansy mizhnarodnykh instytutiv v Ukraini : monohrafiia* [Finances of international institutions in Ukraine: monograph]. Kyiv : Kyiv. nats. torh. ekon. un-t. (in Ukrainian).
 8. Kucher H.V. (2018) *Derzhavni finansovi resursy: monohrafiia* [Public financial resources: monograph]. Kyiv : Kyiv. nats. torh. ekon. un-t. (in Ukrainian).
 9. Lysiak L. V. (2017) Finansove zabezpechennia sotsialnoho zakhystu naselennia v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Financial support for social protection in Ukraine: problems and prospects]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriia : Ekonomika*, vol. 25, no. 11(1), pp. 23-30. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2017_25_11\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdumov_2017_25_11(1)_6) (accessed 6 May 2019).
 10. Lysiak L.V., Kachula S.V. (2016) Biudzhetnyi potentsial zabezpechennia staloho liudskoho rozvytku v Ukraini [Budget potential for sustainable human development in Ukraine]. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, no. 1, pp. 14-22. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2016_1_4 (accessed 6 May 2019).
 11. Marchuk V.P. (2014) Mizhnarodnyi rukh kapitalu ta zovnishnii borh v umovakh transformatsii natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [International capital movement and external debt in the conditions of transformation of the national economy of Ukraine]. *Finansovyi prostir*, no. 2, pp. 81-90. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2014_2_12 (accessed 6 May 2019).
 12. Plets I.I. (2014) Modeliuvannya hranychnoi velychyny vnutrishnoi zaborhovanosti u vzaiemozv'iazku z biudzhetnym defitsytom i zovnishnoi skladovoiu derzhavnogo borhu [Modeling the marginal value of domestic indebtedness in conjunction with the budget deficit and the external component of public debt]. *Problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 341-347. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_3_47 (accessed 6 May 2019).
 13. Tsaruk O. (2007) Kontseptualni osnovy ta statystychni indykatory otsinky borhovoї bezpeky derzhavy [Conceptual bases and statistical indicators of state debt security assessment]. *Svit finansiv*, no. 1 (10), pp. 46-50. Available at: <http://sf.tneu.edu.ua/index.php/sf/article/view/153/161> (accessed 6 May 2019).
 14. Derzhavne finansove rehuliuвання ekonomichnykh peretvoren: monohrafiia [State financial regulation of economic transformations: monograph] (2015) / I.Ya. Chuhunov, A.V. Pavelko, T.V. Kanieva ta in.; za zah. red. A.A. Mazaraki. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. (in Ukrainian).
 15. Yurii S. (2007) Upravlinnia zrostanniam na osnovi borhu i Ukraina [Managing growth based on debt and Ukraine]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, vol. 6, pp. 6-27. Available at: <http://jeej.tneu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/2> (accessed 29 April 2019).
 16. Dyshkantiuk O.V. (2017) Suspilnyi rozvytok v mizhnarodnykh reitynhakh ta yoho zviazok z hostynnistiu [Public development in international rankings and its relation to hospitality]. *Ekonomichnyi rozvytok*, vol. 64, pp. 82-87. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2017_64_15 (accessed 29 April 2019).
 17. *Ukraina v mizhnarodnykh reitynhakh* [Ukraine in international ratings]. The State Finance Institution for Innovations : veb-sait. Available at: <https://www.sfii.gov.ua/україна-в-міжнародних-рейтингах/> (accessed 25 April 2019).
 18. *Zvitnist Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy* [Reporting of the Government Treasury of Ukraine]. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy : veb-sait. Available at: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (accessed 25 April 2019).
 19. Ofitsiinyi veb-portal Pensiinoho fondu Ukrainy [Official web-portal of the Pension Fund of Ukraine] : veb-sait. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (accessed 25 April 2019).
 20. *Richni zvity Rakhunkovoi palaty Ukrainy* [Annual reports of the Accounting Chamber of Ukraine]. Accounting Chamber of Ukraine : veb-sait. Available at: <https://rp.gov.ua/Activity/Reports/> (accessed 25 April 2019).